

KO'P TILLILIKNING INSON TAFAKKURIGA TA'SIRI

Raxmonqulova Shaxzoda Baxrom qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti – talabasi

Dadamirzayeva Mohidil G'ulomjon qizi – ilmiy rahbar

***Annotatsiya:** Globallashuv sharoitida ko'p tillilik nafaqat aloqa vositasi, balki inson tafakkurini shakllantiruvchi muhim omilga aylangan. Bir nechta tilni bilish xotira, diqqat, muammo yechish va tanqidiy fikrlash kabi kognitiv jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. So'nggi neyropsixologik tadqiqotlar ko'p tilli shaxslarning miyasi monolingval shaxslarga nisbatan yanada moslashuvchan va samaraliroq ekanini ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada ko'p tillilikning inson tafakkuriga ijobiy ta'siri ilmiy dalillar asosida tahlil qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** ko'p tillilik, tanqidiy fikrlash, akademik fazilatlar, kognitiv rivojlanish, neyropsixologiya.*

***Abstract:** In the era of globalization, multilingualism has become not only a means of communication but also a crucial factor in shaping human cognition. The ability to use more than one language significantly affects cognitive processes such as memory, attention, problem-solving, and critical thinking. Recent neuropsychological studies reveal that the brains of multilingual individuals are more flexible and efficient than those of monolingual speakers. This article examines the positive impact of multilingualism on human cognition based on scientific evidence.*

***Keywords:** multilingualism, critical thinking, academic competence, cognitive development, neuropsychology.*

***Kirish:** Jadal sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan ushbu dunyoda ko'p tillilik aloqa vositasi bo'lib xizmat qilish bilan birgalikda, millatlararo bag'rikenglikning ham ramzi bo'lib kelmoqda. Ko'p tillilik, polilingvizm (yunoncha: pol-ko'p va lot. Ppyopa – Til) – muayyan ijtimoiy birlik (eng avvalo davlat) doirasida*

bir necha tilning qo'llanishi: yakka shaxsning bir paytning o'zida bir necha tildan foydalanishi. Bunda foydalanilayotgan tillarning har biri aniq kommunikativ vaziyatga qarab tanlab olinadi. U muhitida turli xil sivflar, kishilar guruhlarini o'rtasida millatlararo bag'rikenglikning mavjudligi, milliy tillari va madaniyatlarini saqlab qolish huquqini muhofaza qilishni tasdiqlaydi. Bundan tashqari, ko'p tillilik insonga xotira va e'tiborni yaxshilashga, madaniy tajribalarni boyitishga, analitik qobiliyatlarni takomillashtirishga yordam beradi.

Ko'p tillilik shakllari: Ko'p tillilik sharoitida o'zaro aloqa qilish shakllari (tillar, lahjalar, shevalar, ijtimoiy hamda professional jargonlar kabi) funksionaljihatdan pog'onani tashkil etadi masalan:

- 1) Guruhlararo aloqaning chegaralangan vositalari, mahalliy tillar;
- 2) Turmushdagi guruhlararo aloqa – aralashuvining muayyan joyga xos vositalari;
- 3) Ma'muriy (yoki milliy) viloyat tili;
- 4) Ko'p millatli mintaqa yoki davlat tili;
- 5) Umumdavlat tili (davlatdagi ustun yoki xalqaro til).

Yuqoridagi tillar ishlatilishiga ko'ra ta'lim, axborot vositalari, adabiyot, madaniyat, fan tillariga ajratiladi.

Yuqorida aytilganidek ko'p tillilik insonning nafaqat tafakkuriga balki, rivojlanishi, boshqa tengdoshlaridan ustunlik qilishi, karyerasi uchun ham ijobiy ta'sirini koo'rsatadi. Masalan:

Xotira va diqqatni rivojlantirish - ko'p tilli bolalar ko'pincha xotira hajmi va diqqatni jamlash qobiliyati bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarni namoyon etadilar. Turli tillar o'rtasida doimiy ravishda almashib turish miya faoliyatini rag'batlantiradi hamda xotira va e'tibor bilan bog'liq neyron tizimlarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar ko'p tilli bolalarda ish xotirasining kengroq bo'lishini tasdiqlaydi, bu esa o'quv jarayonida katta hajmdagi axborotni tez va samarali qayta ishlash imkonini beradi. Ayniqsa, murakkab akademik vazifalarni bajarishda ushbu kognitiv ustunlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko'p vazifalilik qobiliyatining shakllanishi - ko'p tillilik bolalarda ko'p vazifalarni bir vaqtda bajarish ko'nikmasini rivojlantiradi. Ular turli fikrlash tizimlari va idrok uslublari o'rtasida tezkor almashishni o'rganadilar. Natijada, ularning moslashuvchanligi oshib, murakkab muammolarni samarali hal qilish qobiliyati shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikki tilli bolalar diqqatni tez almashtirish va bir nechta kognitiv jarayonlarni parallel tarzda olib borishni talab qiladigan vazifalarda monolingval tengdoshlariga nisbatan yuqori natijalarga erishadilar.

Analitik va tanqidiy fikrlashning rivoji - ko'p tillilik tanqidiy va analitik fikrlashni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Bir nechta tilda fikrlashga odatlangan bolalar muammolarga turli nuqtai nazardan yondashishni o'rganadilar. Bu esa ularning mantiqiy fikrlashi, tahlil va sintez qilish qobiliyatining kuchayishiga olib keladi. Natijada, ko'p tilli bolalar mantiqiy va tanqidiy fikrlashni baholovchi testlarda yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ladilar.

Madaniy tushuncha va bag'rikenglik, madaniy tajribaning boyishi - ko'p tilli ta'lim madaniy tafakkurning kengayishiga xizmat qiladi. Tillarni o'rganish jarayoni madaniyat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bolalarning turli xalqlar an'analari, qadriyatlari, adabiyoti va san'ati bilan tanishishiga imkon yaratadi. Bu jarayon ularning madaniy tajribasini boyitib, dunyo madaniyatlarining xilma-xilligini anglash va hurmat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Dunyoqarashning kengayishi - bir nechta tilni bilish bolalarga turli tillarda yozilgan ilmiy va badiiy manbalarga murojaat qilish imkonini beradi. Bu ularning bilim doirasini kengaytiradi, global jarayonlarni chuqurroq tushunishiga yordam beradi hamda turli madaniy kontekstlarda erkin muloqot qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Madaniyatlararo aloqalarning mustahkamlanishi - ko'p tillilik turli millat vakillari bilan samarali muloqot qilish imkonini yaratadi. Bu esa globallashuv sharoitida muhim bo'lgan madaniyatlararo aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ko'p tilli shaxslar xalqaro muhitda o'zlarini erkin va ishonchli tutadilar, turli jamoalar bilan samarali hamkorlik o'rnatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Zamonaviy mehnat bozorida ham ko'p tillilik muhim ustunliklardan biri hisoblanadi. Ish beruvchilar xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadida bir nechta tilni biladigan mutaxassislarni yuqori baholaydilar. Bunday xodimlar turli mamlakatlardan kelgan hamkorlar bilan samarali muloqot qila olishlari sababli tashkilotlar uchun katta ahamiyatga ega.

Karyera rivoji - ko'p tilli mutaxassislar xalqaro jamoalarda va ko'p millatli loyihalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari tufayli tezroq martaba o'sishiga erishadilar. Bir nechta tilni bilish kasbiy imkoniyatlarni kengaytirib, yuqori lavozimlarni egallash ehtimolini oshiradi. Ko'p tillilik shaxsga turli mamlakatlarda ishlash, xalqaro konferensiyalar va loyihalarda ishtirok etish kabi global imkoniyatlar eshigini ochib beradi. Bu esa professional ufqlarni kengaytirib, mutaxassisni global mehnat bozorida raqobatbardosh kadrغا aylantiradi.

Xulosa: Ko'p tillilik zamonaviy jamiyatda nafaqat kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi vosita, balki inson tafakkurini rivojlantiruvchi muhim kognitiv omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bir nechta tilni bilish xotira, diqqat, tanqidiy fikrlash, muammo yechish hamda analitik qobiliyatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ikki tilli shaxslar murakkab axborotni tezroq qabul qilish, uni samarali qayta ishlash va turli vazifalarni bir vaqtda bajarishda yuqori natijalarga erishadilar. Bundan tashqari, ko'p tillilik madaniy bag'rikenglik, dunyoqarashning kengayishi va madaniyatlararo muloqotning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Bu esa globallashuv sharoitida shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirib, uni xalqaro muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Mehnat bozorida esa ko'p tilli mutaxassislar keng imkoniyatlarga ega bo'lib, yuqori raqobatbardoshlik va barqaror karyera rivojini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ko'p tillilik shaxsning intellektual, madaniy va kasbiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim resurs bo'lib, uni ta'lim jarayonida keng joriy etish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim strategik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://fledu.uz/uz/global-tilning-o'rni-va-ahamiyati>
2. <https://oxbridgesschool.uz/uz/ko'p-tilli-va-ikki-tilli-ta'lim-afzalliklari>
3. <https://uz.wikipedia.org>
4. Mamaraimova, Zebo shafokatovna. Ko'p tillilik muhitida oilaviy tarbiya munosabatlarini takomillashtirishning ilmiy nazariy asoslari. October 2021.